

The Communities Participation in the Development Sustainable Tourism to Kareang Rice in Dan-Chang District, Suphanburi Province

Rungnapa Lerpatcharapong ¹

Thiraporn Sangpiroon^{1**}

Noppavej Boonmee ²

Worravej Onnom ¹

Phatarnporn Iamviriyawat ³

Napaporn Janchay ⁴

Received: 20/07/2023, Revised: 12/09/2023, Accepted: 20/10/2023

Abstract

This research is concerned with three main objectives as 1) to study the content and the culture of Ka-Reang Rice, 2) to develop the tourism activities by creating the participatory approach and 3) to develop a sustainable tourism model by using Ka-Reang Rice and use the study method as conceptual documents and Grounded Theory and collect the data by Participant Observation, In-depth Interview, Participation Action Meeting, and Focus Group with associated network partners to verify the information by using Triangulation Technique and Content Analysis Method and presented by Descriptive Approach.

¹ Suan Dusit University, ^{**} Corresponding author email: thira_s@live.com

² Thailand National Sports University, Chonburi Campus

³ Network of Civil Society Organization, Suphanburi province

⁴ Suranaree University of Technology

The research result indicated that Ka-Reang people from Ta Pheng Ki Village have the way of life, belief and rituals about “Rice” a symbol of abundance of livelihood to create and participate to the wisdom process of rice cultivation which is Ka-Reang culture to cultivate rice with non-chemical and safe. For the important rituals about rice is called as “Kwan Khaw” New Marit Making and attend worship at Chulamanee Relics, etc. These two cultures will encourage the tourism to participate according to the 12 months Farm Rice calendar. This strategy can help to develop a sustainable tourism by using these three elements as 1) the participation and job distribution to Ka-Reang people for their responsible, 2) Tourism Management such as accommodation, food, tourism activities and transportation including welcoming reception and selling souvenir products and, 3) Traditional rice conservation.

Keywords: Communities Participation; Sustainable Tourism; Kareang Rice; Rice Cultural

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย “ข้าวไร่กะเหรี่ยง” อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

รุ่งนภา เลิศพัชรพงศ์¹

กฤษพร แสงพิรุณ^{1**}

นพเวช บุญมี²

วรเวช อ่อนน้อม¹

ภัทรอาภรณ์ เอี่ยมวิริยวัฒน์³

นภาพร จันทน์ฉาย⁴

วันรับบทความ: 20/07/2566, วันแก้ไขบทความ: 12/09/2566, วันตอบรับบทความ: 20/10/2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทและวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง ใช้วิธีการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการใช้ทฤษฎีเชิงพื้นที่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่มกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอโดยการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ชาวกะเหรี่ยงแห่งหมู่บ้านตะเพินคี มีวิถีชีวิตความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “ข้าว” สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากิน นำมาสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยภูมิปัญญาการปลูกข้าวเป็นวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงที่ปลอดภัยปราศจากสารเคมี สำหรับพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การเรียกขวัญข้าว ทำบุญข้าวใหม่ ไหว้พระธาตุจุฬามณี เป็นต้น นำไปสู่การท่องเที่ยวตามปฏิทินกิจกรรมข้าวไร่ 12 เดือน

*บทความวิจัยจากโครงการวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าการผลิตข้าวปลอดภัยในจังหวัดสุพรรณบุรี” ปีงบประมาณ 2561

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทศว.) และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต (มสด.)

¹มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, **ผู้ประพันธ์บรรณกิจ email: thira_s@live.com

²มหาวิทยาลัยการกีฬา ชลบุรี

³ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม จังหวัดสุพรรณบุรี

⁴มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

จึงเป็นรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง ประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมและกระจายงานแบ่งความรับผิดชอบของชาวกะเหรี่ยง 2) การบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านที่พัก ด้านอาหาร ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว ด้านการคมนาคมขนส่งรวมถึงการต้อนรับและจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก และ 3) การอนุรักษ์ข้าวแบบดั้งเดิม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ข้าวไร่กะเหรี่ยง วัฒนธรรมข้าว

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม แต่ยังมีแนวคิดการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง ไม่ใช้สารเคมีในนาข้าวมีความปลอดภัยต่อเกษตรกรและสิ่งแวดล้อม (Collaboration between Suan Dusit University with the Office of the Research Fund, 2018: 5) ด้วยแนวคิดของเกษตรกรรุ่นใหม่เกิดสังคมแห่งความช่วยเหลือแบ่งปัน เกิดเป็นเกษตรมั่งคั่งและยั่งยืน ทำให้ความเป็นอยู่ดีเป็นฐานในการสร้างความมีเสถียรภาพของประเทศชาติได้ (Chan-o-cha, P., 2017) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนและสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวทั่วโลก กลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวในเมืองรอง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวคิดการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาระบบและการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสร้างฐานให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมของตนเอง (Office of the National Economic and Social Development Board, 2023)

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่ชนชาติอาเซียนบริโภค ในประเทศไทยมีการปลูกข้าวทั้งพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่สูงและมีมากที่สุดในภาคกลาง เพราะเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ในฤดูน้ำหลากน้ำพัดพาตะกอนอาหารชั้นดีทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก (Office of Agricultural Economics, 2016) รัฐบาลจึงจัดสรรพื้นที่เกษตรให้กับจังหวัดสุพรรณบุรีตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและพัฒนาชาติ ด้วยชัยภูมิที่ตีเหมาะสมกับการปลูกข้าว จังหวัดสุพรรณบุรีจึงเป็นแหล่งปลูกข้าวปลอดภัยไร้สารเคมี การปลูกข้าวยังสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวนาเรียกว่า “วัฒนธรรมข้าว” เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธาและความกตัญญู เชื่อกันว่าในนาข้าวมีพระแม่โพสพสิงสถิต จึงเกิดพิธีทำขวัญข้าวเพื่อแสดงความกตัญญู (Institute of Water Resources and Agricultural Information (Public Organization), 2012) วัฒนธรรมข้าวนำไปสู่

การท่องเที่ยวและนอกจากการปลูกข้าวพื้นที่ราบลุ่มแล้ว ยังมีการปลูกบนพื้นที่สูงของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในหมู่บ้านตะเพินคี ชาวกะเหรี่ยงปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกคือ “ข้าวไร่กะเหรี่ยง” เป็นพันธุ์ข้าวที่ต้องการปริมาณน้ำน้อย ข้าวก็เจริญเติบโตได้ การปลูกข้าวของชาวกะเหรี่ยงจัดเป็นการปลูกข้าวแบบปลอดภัย ชาวกะเหรี่ยงมีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน การปลูกข้าวใช้หยอดลงหลุม ฝ่ายชายใช้ไม้ขูดและฝ่ายหญิงเป็นคนหยอด (Iamviriyawat, P., 2018: Interview) วัฒนธรรมข้าวเป็นเสมือนการเล่าเรื่องวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงที่ผูกพันกับวิธีการปลูกข้าวเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน เกิดการกระจายรายได้ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาและสัมภาษณ์คนในพื้นที่ ทำให้ทราบว่าชาวกะเหรี่ยงต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการท่องเที่ยว (Iamviriyawat, P., 2018: Interview) ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาข้าวไร่กะเหรี่ยง ได้เรียนรู้ภายใต้องค์ความรู้ “วัฒนธรรมข้าว” เรามีความรู้ชาวนามีภูมิปัญญา จึงเป็นการจัดการความรู้และภูมิปัญญาร่วมกัน เพื่อบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้นคณะผู้วิจัยกับชุมชนร่วมกันออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานคิดเพื่อสร้างคุณค่าให้กับข้าวไร่กะเหรี่ยงให้กระจายรายได้สู่ชุมชนและพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกะเหรี่ยง หมู่บ้านตะเพินคี อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (Kareang Ethnic)

ชาวกะเหรี่ยงตะเพินคี มีเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมายาวนาน มีความเชื่อและนับถือผี ต่อมาเปลี่ยนเป็นนับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ ด้านเกษตรมีการบูชาพระแม่โพสพเป็นประเพณีบุญข้าวใหม่ในเดือน 3 พิษที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวไร่ มะเขือพวง แตงกวา แตงไทย ข้าวโพด ด้านประเพณีการเรียกขวัญกำลังใจ ได้แก่ ประเพณีการผูกข้อมือ จัดขึ้นในเดือน 5 มีการปกครองตนเองโดยผู้มิอำนาจ 2 คน คือ เจ้าวัดและผู้ใหญ่บ้าน “เจ้าวัด” เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมพิธีกรรมและมี “ผู้ใหญ่บ้าน” เป็นผู้ตัดสินความผิดของคนหมู่บ้านตะเพินคีตั้งอยู่บนเขาเทวดา อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีอากาศเย็นตลอดปีเหมาะแก่นักท่องเที่ยวที่รักธรรมชาติ ได้รับการขนานนามว่า “สวิสเซอร์แลนด์เมืองไทย” มีสถานที่ท่องเที่ยวทาง

ธรรมชาติ อาทิเช่น อุทยานแห่งชาติพุเตย น้ำตกตะเพนคี่น้อย ถ้ำตะเพินทอง ฯลฯ (The Mirror Foundation, 2018)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT)

1. องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มีองค์ประกอบคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ดังนั้น CBT จึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางการพัฒนาให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมกัน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงมีบทบาทในการสร้างคุณภาพการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนานและความบันเทิง จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น (Community Tourism Institute, 2023)

2. ประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและการมีส่วนร่วมของชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างและมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว อาทิเช่น การเดินป่าเก็บพืชสมุนไพร เก็บผักผลไม้จากสวน รับประทานอาหารพื้นบ้าน ร่วมทำอาหารกับชุมชน ดำน้ำดูความงามใต้ท้องทะเลหรือการล่องเรือหาปลากับชาวประมง โดยนักท่องเที่ยวเลือกกิจกรรมตามความสนใจได้ (Community Tourism Institute, 2018)

3. ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนสนับสนุนและสร้างประโยชน์ในการจัดการทรัพยากร ความอยู่รอดของชุมชน ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวยังสร้างความร่วมมือและเป็นพันธมิตรกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Community Tourism Institute, 2018)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

มีหลักการ 4 ประการคือ 1) ศึกษาความเป็นมาความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 2) ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกคนในท้องถิ่นให้มีความรักความหวงแหนในทรัพยากรของตน 3) ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมและความเพลิดเพลิน 4) เคารพในวัฒนธรรมของตนเองและเพื่อนบ้าน (Jittangwattana, B., & Srikampa, P., 2014)

หลักการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากงานวิจัยของ Pookpo, W., et al. (2021) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก ๆ สำหรับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้นั้น คือ การสร้างความตระหนัก และการมีจิตสำนึกรับผิดชอบและมีส่วนร่วมกับชุมชน เห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางทรัพยากรในท้องถิ่น และต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการบูรณาการกับความรู้สมัยใหม่กับความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาสร้างสรรค์และพัฒนา ทั้งนี้ชุมชนต้องเข้าใจสถานการณ์ภายนอก ที่เป็นทั้งโอกาส ผลกระทบ และภาวะคุกคาม อันอาจจะส่งผลต่อการพัฒนาอย่างเหมาะสมกับสภาพทางสังคมและบริบทของชุมชนท้องถิ่นได้

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

1. แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยว

แนวคิดนี้ถูกนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรทุกด้านทั้งการเกษตร พลังงานและการท่องเที่ยว องค์การท่องเที่ยวโลกได้กำหนดลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ในปี 2531 ว่า “เป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความคาดหวังสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรีย์ ในขณะเดียวกันยังคงไว้ซึ่งบูรณาภาพทางวัฒนธรรมกระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและระบบต่าง ๆ ที่เกื้อกูลต่อชีวิต” เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงวิถีชุมชน ธรรมชาติ ประเพณีและวัฒนธรรม (Tourism Authority of Thailand, 2018)

2. ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน ต่อเนื่อง และเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรให้น้อยที่สุด และคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมแก่เจ้าของพื้นที่ และทุกคนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากร ใช้แต่พอดีไม่เบียดเบียนทรัพยากรของผู้อื่น เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมีความต่อเนื่องในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมอบประสบการณ์แก่ผู้มาเยือนอีกทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างมีความสมดุล (Center for Research and Support of Sustainable Development Goals, 2023)

หลายทศวรรษที่ผ่านมาที่มีการจัดการท่องเที่ยวในประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวทั่วโลกเดินทางมาท่องเที่ยวยังประเทศไทยหลายสิบล้านคน ในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่พบว่ามีปัญหาจากการท่องเที่ยวที่สะสมมานานไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่ทวีความรุนแรงขึ้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ใช้ในการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ทำให้หลายหน่วยงานตระหนัก

และส่งเสริมการท่องเที่ยวสีเขียว การท่องเที่ยวรักษาสีสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ทรัพยากรขึ้น ดังนั้นการท่องเที่ยวทุกรูปแบบล้วนต้องนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นประโยชน์ของการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกัน (Institute of Technology and Information for Sustainable Development, 2023)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Sopha, J., et al. (2017) วิจัยเรื่องการพัฒนากลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ชุมชนอาศัยอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ โดดเด่นด้านวัฒนธรรมและมีอัตลักษณ์ความเชื่อในพิธีค้ำตันไทร พิธีไหว้สะพาน ประเพณีการย่องสาว ทำบุญข้าวใหม่ มีทอผ้า ใช้สมุนไพรรักษาโรค ปลูกผักอินทรีย์ ชุมชนมีศักยภาพด้าน การท่องเที่ยว สร้างกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงชุมชนได้ 4 ด้าน คือ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว 2) องค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม 3) การบริหารจัดการ และ 4) กิจกรรมการเรียนรู้

Sungrugsa, N., Yungyongsuvan, S., & Tungtavonsakul, N. (2017) วิจัยเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านดงเย็นในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุททอง พบว่า 1) ชุมชนเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับมาก 2) ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับมาก 3) ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านดงเย็นว่า “DONG-YEN Model” และผ่านการรับรองรูปแบบโดยการอบรม มีคะแนนก่อนและหลังการอบรมเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การศึกษาดูงาน กิจกรรมใบงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถอดบทเรียน กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวโดยจักรยาน การจัดทำป้ายและแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยว จัดทำคู่มือการเกษตรอินทรีย์บ้านดงเย็น 4) ความเห็นของกลุ่มต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ในระดับมากและถอดบทเรียนเป็นผลสำเร็จ คือ มีนักท่องเที่ยวมาเพิ่มมากขึ้น

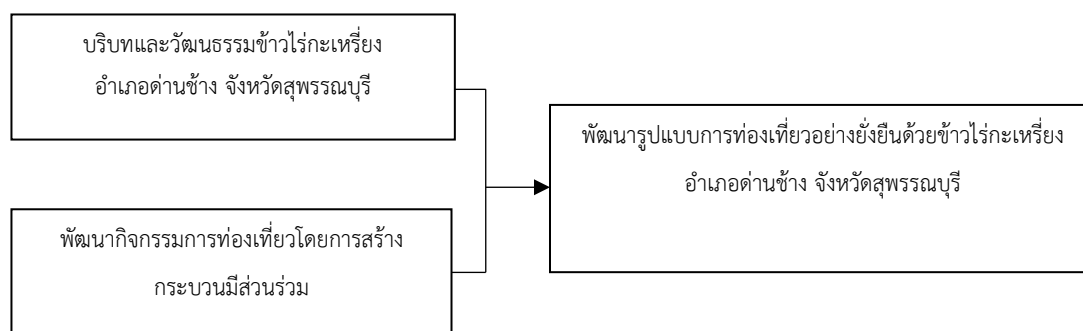
Sangpiroon, T., & Jaieur, M. (2012) วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร-นครสวรรค์ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในด้านการท่องเที่ยว 5 ด้าน คือ 1) วางแผนการจัดการ 2) ดำเนินการจัดการ 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) จัดการความปลอดภัยและ 5) ประเมินผล ในระดับปานกลาง (2.73) ชุมชนมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน 3 ด้าน คือ 1) สิ่งแวดล้อม 2) สังคมและวัฒนธรรมและ 3) เศรษฐกิจ ในระดับปานกลาง (3.00) ด้านการจัดการ พบว่า พนักงานพิทักษ์ป่ามีวิธีการจัดการผู้ที่รุกป่าโดยไม่ให้ความรู้ความเข้าใจ รัฐบาลช่วยเหลือด้านสิทธิประโยชน์และสวัสดิการในโครงการ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” ให้ชาวเขา

และชาวไทยที่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน สอนอาชีพ โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการจัดการอุทยานร่วมกับพนักงานพิทักษ์ป่า ได้ใช้แนวทางการจัดการอย่างสันติวิธีเน้นสัมพันธภาพจึงลดความขัดแย้งลงได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยวิถีวัฒนธรรมชาวไร่กะเหรี่ยงทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อชุมชน นำไปสู่การพัฒนาตัวแปรในกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ประชากรเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านตะเพินคีในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
- กลุ่มตัวอย่างมาจากประชากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านตะเพินคี ประกอบด้วยกลุ่มที่

1 นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ กลุ่มที่ 2 ภาครัฐ ได้แก่ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น กลุ่มที่ 3 ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น กลุ่มที่ 4 ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกำหนดโควต้า กลุ่มละ 10 คน รวมจำนวน 40 คน

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารแนวคิดและทฤษฎี การสังเกตการณ์ การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตของคนในชุมชน การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงทัศนะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงร่วมกัน

3. เครื่องมือในการวิจัย ใช้การสังเกตการณ์ การสำรวจ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ใช้คำถามปลายเปิดโดยเน้นถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง กิจกรรมการท่องเที่ยว ความพร้อมของชุมชน เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำแนวคิดทฤษฎีการนำเสนอ แล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ ตีความ แยกเป็นประเด็นรายด้านในการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องหรือไม่และเป็นการยืนยันว่าข้อมูลที่ได้จากบุคคลที่แตกต่างกันในเวลาและสถานที่ในเรื่องเดียวกันได้คำตอบที่เหมือนกัน

6. การนำเสนอจากการสรุปประเด็นรายด้านให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอโดยวิธีการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

บริบทและวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการสำรวจและสังเกตการณ์ชุมชน พบว่า กะเหรี่ยงบ้านตะเพินคีและบ้านห้วยหินดามีชุดความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและประเพณีที่ปฏิบัติกันมา การเดินทางไปยังหมู่บ้านตะเพินคีมีความยากลำบากต้องอาศัยผู้ชำนาญทางใช้รถกระบะและรถขับเคลื่อน 4 ล้อแบบกระจายกำลังเครื่องยนต์ (4 WD: Four-Wheel Drive) ตั้งแต่ทางขึ้นเขาที่ลาดชัน ไม่มีถนนลาดยาง ในหมู่บ้านไม่มีน้ำประปา อาศัยน้ำผุดเลี้ยงชีวิต ใช้แผงโซลาร์เซลล์ผลิตไฟฟ้าในยามค่ำคืน ส่วนหมู่บ้านห้วยหินดามีอยู่ใกล้กับอุทยานแห่งชาติพุเตยมีการเดินทางที่สะดวก มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ละ 1 แห่ง คณะผู้วิจัยศึกษาเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1. วิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงมีวิถีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิม มีการดำรงชีวิต

พึ่งพิงธรรมชาติช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่าน“วัฒนธรรมข้าวไร่” 2. วิธีการอยู่อาศัยนิยมสร้างบ้านจากไม้ไผ่ 3. วิธีการทอผ้าใช้เอวเป็นกึ่งทอผ้าเรียก “กึ่งเอว” เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ ผ้าทอมีลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับใช้ในงานพิธี ชาวกะเหรี่ยงเคร่งครัดในศีล 5 ไม่ฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร จึงมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม มีนายทุนจ้างปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลัง การปลูกข้าวจึงมีไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ชาวกะเหรี่ยงเลือกพันธุ์ข้าวที่ทนต่อความแห้งแล้งได้ดี อีกทั้งมีชุดความเชื่อว่ามีผู้หญิงเป็นผู้นำในพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วิธีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิม คือการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวลงหลุม ชาวกะเหรี่ยงครอบครองที่ดินทำกินแต่ไม่ได้กรรมสิทธิ์ ยังอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติพุเตย โดยมีมูลนิธิสืบนาคะเสถียรทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนกะเหรี่ยงกับเจ้าหน้าที่

พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

จากการการสนทนากลุ่ม พบว่า ได้แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายในการวางแผนการท่องเที่ยว โดยออกแบบกิจกรรมร่วมกับชุมชนตามปฏิทินข้าวเป็นการท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงดังต่อไปนี้

เมษายนหรือต้นพฤษภาคม เตรียมดินเพื่อปลูกข้าวเป็นเดือนที่เริ่มพิธีกรรมของวัฒนธรรมข้าว มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวกับชาวกะเหรี่ยง

มิถุนายน กรกฎาคมถึงต้นสิงหาคม พิธีกรรมเรียกขวัญข้าวแบบดั้งเดิม ให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ และประกอบพิธีกรรมตามสมควร

ปลายสิงหาคม มีพิธีกรรมปักสะดือ ให้นักท่องเที่ยวช่วยทำสะดือจากไม้ไผ่ไว้ในพิธีซึ่งตรงกับเข้าพรรษา นักท่องเที่ยวร่วมทำข้าวเหนียวเป็นขนมนำมาใช้ในงานพิธี

กันยายนถึงตุลาคม ช่วงข้าวตั้งท้อง (ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าไม่ให้ไปทำอะไรเกี่ยวกับนาข้าว) จึงจัดให้มีกิจกรรมเก็บของป่ามาทำกับข้าว เช่น ขูดกระชายป่า เก็บลูกตะค้อ พริกไทยป่า ฯลฯ ถ่ายรูปรวงข้าวตั้งท้องเป็นทุ่งข้าวไร่สีทอง และเรียนภาษากะเหรี่ยงเกี่ยวกับข้าว

พฤศจิกายน มีพิธีกรรมการเก็บเกี่ยวข้าว มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวร่วมเกี่ยวข้าว รูดข้าว ตีข้าว ฝัดข้าว ตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง และการเก็บพริกกะเหรี่ยงมาประกอบอาหาร

ธันวาคมถึงมกราคม มีพิธีกรรมเรียกขวัญข้าวที่เก็บในยุ้งฉาง มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้การเก็บข้าวในยุ้งฉาง ให้นักท่องเที่ยวร่วมหุงข้าวและประกอบอาหารจากข้าวร่วมกับชาวกะเหรี่ยง

กุมภาพันธ์ถึงมีนาคม มีพิธีกรรมบุญข้าวใหม่ กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในพิธี และร่วมทำขนม “หมี่ทุง” ลักษณะคล้ายข้าวต้มลูกโยนทางภาคกลาง พร้อมชมการแสดง การละเล่นของเด็ก ๆ ชาวกะเหรี่ยง

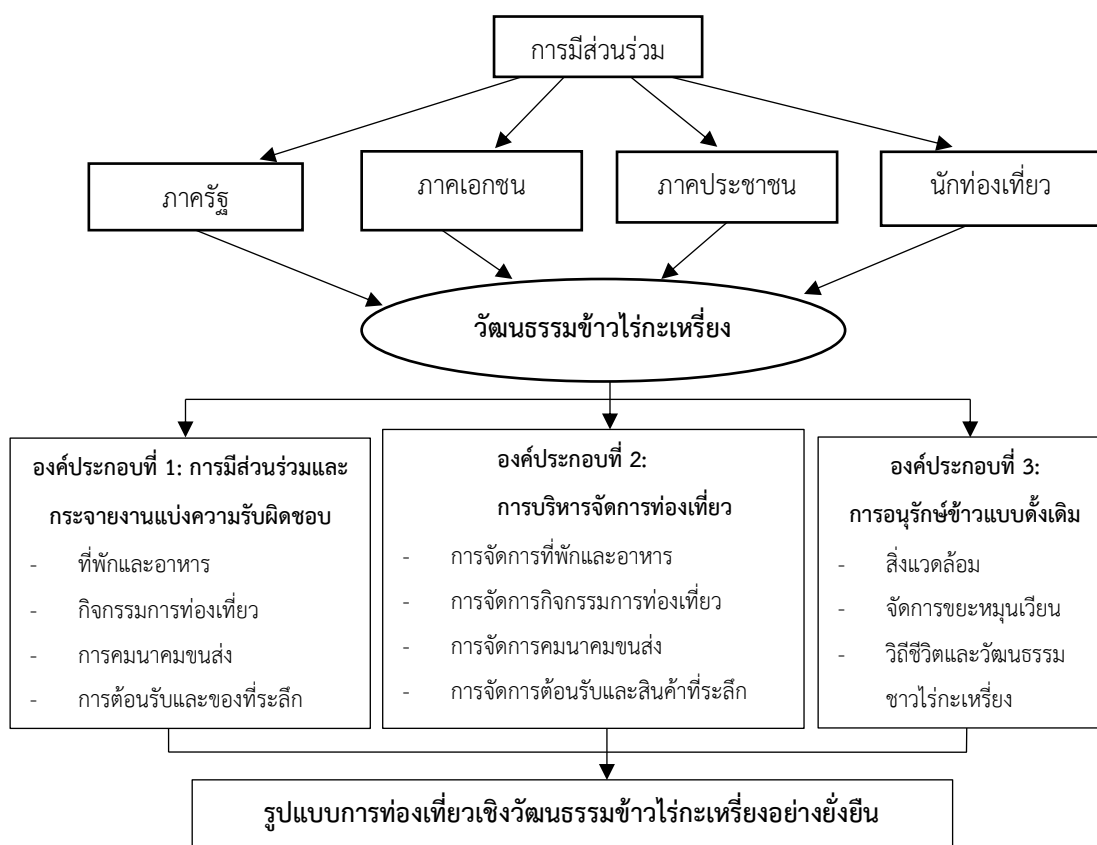

ต้นเมษายน มีพิธีกรรมไหว้พระธาตุจุฬามณี มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวแต่งชุดกะเหรี่ยง ร่วมทำขนมทองโอ้ ร่วมอุดหนุนสินค้าทำจากชุมชนมาจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว

ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงสอดคล้องกับปฏิทินวัฒนธรรมข้าวทั้ง 12 เดือน การออกแบบกิจกรรมร่วมกันช่วยสร้างคุณค่าและเกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ พัฒนาสังคมวัฒนธรรมและรักษาสิ่งแวดล้อม โดยรายการนำเที่ยวจะผ่านชุมชนส่วนกลางในพื้นที่และจะหมุนเวียนกันไป

พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

จากประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่มได้กิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าวร่วมกับชุมชน การถอดบทเรียนของกิจกรรมนำมาซึ่งการพัฒนารูปแบบ “ปฏิทินวัฒนธรรมข้าวไร่ 12 เดือน” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 3 องค์ประกอบ ดังนี้

รูปที่ 2 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมที่สะท้อนความกลมเกลียวเหนียวแน่นยึดถือปฏิบัติเป็นจารีตยาวนานมากกว่า 200 ปี กะเหรี่ยงจึงมีภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้หลายแขนงให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสและศึกษา โดยเฉพาะภูมิปัญญาการเลือกสายพันธุ์ข้าวที่ทนต่อสภาพแวดล้อม การปลูกข้าวแบบหยอดหลุม การสืข้าว การกระเทาะเปลือกข้าวด้วยครกกระเดื่อง การเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อการบริโภคในครัวเรือน อีกทั้งมีการแบ่งปันข้าวเพื่อแลกกับการใช้แรงงาน ตลอดจนพิธีกรรมความเชื่อเรื่อง “เจ้าวัด” ผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำความสามัคคีที่เกี่ยวข้องกับข้าว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียง มีการอยู่ร่วมกันที่ไม่เบียดเบียนป่าและสิ่งมีชีวิต ชาวตะเพินคืออยู่อย่างมีความสุข แม้จะขาดความสะดวกสบายและความทันสมัยก็ตาม คณะผู้วิจัยจึงร่วมสานต่อวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยการสังเคราะห์พื้นที่วิจัยโดยนำทฤษฎีเชิงพื้นที่มาใช้ในการศึกษา แล้วนำมาสรุปได้ 3 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1: การมีส่วนร่วมและกระจายงานแบ่งความรับผิดชอบ

1) ที่พัก/อาหาร เป็นวิธีการแบ่งปันของชาวกะเหรี่ยงที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม กระจายงานและมีความรับผิดชอบจัดการที่พักโฮมสเตย์สัมผัสวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงควบคู่กับการกระจายงานทำอาหารและขนมพื้นเมืองประกอบการท่องเที่ยวและที่พัก 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ยึดตามปฏิทินวัฒนธรรมข้าวไร่ตลอด 12 เดือน โดยมีคนกลางที่เป็นผู้นำชุมชนช่วยกันบริหารจัดการท่องเที่ยว เสนอในตารางปฏิทินกิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าว 3) การคมนาคมขนส่งเป็นการกระจายรายได้และแบ่งความรับผิดชอบให้กับคนท้องถิ่นมีรายได้จากการขนส่งนักท่องเที่ยวขึ้นลงหมู่บ้านตะเพินคี 4) การต้อนรับและของที่ระลึก สร้างการมีส่วนร่วมกลุ่มแม่บ้านทอผ้ากะเหรี่ยงในการต้อนรับ มีชุดกะเหรี่ยงให้นักท่องเที่ยวใส่ตลอดการทำกิจกรรม มีสาธิตวิธีการทอผ้ากะเหรี่ยง ผ้าพันคอ ยาม ฯลฯ เป็นการสร้างอาชีพและกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนการต่อยอดผลิตภัณฑ์ข้าวไร่กะเหรี่ยง และขนมทองโย้เป็นสินค้าที่ระลึกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2: การบริหารจัดการท่องเที่ยว

1) การจัดการที่พัก/อาหาร การบริหารจัดการโดยกระจายบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ต้องการเข้าร่วมเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ มีบ้านเข้าร่วม 8 หลัง ช่วยกันรับนักท่องเที่ยว บริหารจัดการด้านที่พักและอาหารเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการบริหารจัดการโดยมีการแบ่งให้กลุ่มชาวกะเหรี่ยง มีหน้าที่ดูแลด้านการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์และรวมถึงการบริการอาหาร และการคิดราคาที่พักรวมอาหารเช้าให้กับนักท่องเที่ยว 2) การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยกระจายบ้านของชาวกะเหรี่ยงในการจัดกิจกรรม มีการบริหารจัดการโดยแบ่งให้กลุ่มชาวกะเหรี่ยงได้ทำหน้าที่วางแผนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว มีทั้งกิจกรรม

รายวัน และค้างคืน โดยมีลานอเนกประสงค์ของหมู่บ้านใช้ในการรวมกลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อมาดูการแสดงรำตง และการแสดงอื่น ๆ ทางชุมชนมีการประชุมและวางแผนในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับข้าวไร่กะเหรี่ยง โดยจะทำการสาธิตเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนคิดจะทำแปลงรวมเป็นของโรงเรียน เพื่อสาธิตให้กับนักท่องเที่ยวและเพื่ออนุรักษ์สืบสานรวมถึงฟื้นฟูให้กับเด็ก ๆ และเยาวชน นอกจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมข้าวแล้ว ยังนำผลผลิตจากข้าวไปใช้ในโครงการอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในชววัน เวลา และฤดูกาล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศและฤดูกาล และความเชื่อเรื่องผีที่ไม่ทำผิดไปจากประเพณีที่เคยทำกันมา 3) การจัดการคมนาคมขนส่งเป็นการบริหารจัดการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่งโดยมีการกระจายงานให้กับกลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่มีรถกระบะและรถขับเคลื่อน 4) ล้อแบบกระจายกำลังเครื่องยนต์ ซึ่งมีความชำนาญเส้นทางขึ้นลงเขาเหวตา เพื่อใช้ขนส่งและบริการนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะต้องใช้บริการจากคนในท้องถิ่น เพื่อความสะดวกและความปลอดภัยตลอดระยะเวลาการเดินทาง 4) การจัดการต้อนรับและของที่ระลึกเป็นการบริหารจัดการด้านการต้อนรับและจำหน่ายสินค้าที่ระลึกเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้แก่ชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นกลุ่มแม่บ้านที่มีฝีมือในการทอผ้ากะเหรี่ยงเป็นสินค้าที่ระลึก รับผิดชอบดูแลด้านการต้อนรับและแนะนำผลิตภัณฑ์จากข้าวไร่กะเหรี่ยงนำไปเป็นของฝากและของที่ระลึกได้ การบริหารจัดการท่องเที่ยวนี้เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม และทำให้เกิดการกระจายความรับผิดชอบและกระจายรายได้ให้แก่กลุ่มชาวกะเหรี่ยง ลักษณะการบริหารจัดการท่องเที่ยว ช่วยให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงเกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนและนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชุมชนได้อย่างภาคภูมิใจ

องค์ประกอบที่ 3: การอนุรักษ์ข้าวแบบดั้งเดิม

1) ด้านสิ่งแวดล้อม การปลูกข้าวไร่และการอนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมืองด้วยวิธีการปลูกข้าวแบบหยอดหลุม จึงเป็นการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมให้คงอยู่และเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ชาวกะเหรี่ยงยังมีวิธีเตรียมดินแบบดั้งเดิม โดยการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อปรับสภาพดินให้มีแร่ธาตุแล้วมาปลูกข้าวไร่ การปลูกข้าวไร่กะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมไม่ใช่สารเคมี ข้าวจึงมีความปลอดภัยเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติบนพื้นที่เขาเหวตาพื้นที่ป่าต้นน้ำต่อไป 2) จัดการขะหมุนเวียน เป็นขะหมุนเวียนที่เกิดจากการปลูกข้าวไร่กะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมนั้น มีการนำกลบมาทำปุ๋ยแบบธรรมชาติ ฟางข้าวนำมาใช้เพาะเห็ดฟางไว้รับประทานในครัวเรือนหรือมีมากสามารถนำมาจำหน่ายได้ 3) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมกะเหรี่ยงมีความเรียบง่าย ชาวกะเหรี่ยงไม่พึ่งพาเทคโนโลยี จึงกล่าวได้ว่าชาวกะเหรี่ยงคือแบบอย่างของผู้ที่ดำรงชีวิตแบบอนุรักษ์ธรรมชาติและเข้าใจวิถีทางธรรมชาติอย่างแท้จริง

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง จึงเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เปิดมุมมองในการท่องเที่ยว ได้สัมผัสวิถีชีวิต ธรรมชาติ มีความเข้าใจและไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน คนที่อาศัยอยู่บน

ป่าต้นน้ำจึงเป็นนักรักษาธรรมชาติไม่ใช่ผู้ทำลายธรรมชาติ การคำนึงถึงการปลูกข้าวแบบพึ่งพิงธรรมชาติ พันธุ์ข้าวมีความพิเศษต้องการเพียงหยดน้ำฝนก็เติบโตได้ การเกษตรหมุนเวียนทำให้เกิดแร่ธาตุในดิน ดินจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกข้าว การจัดการขยะหมุนเวียนของชุมชนที่เกิดจากการปลูกข้าว เช่น แกลบนำมาทำปุ๋ย ฟางข้าวนำมาใช้สำหรับเพาะเห็ดฟางเป็นผลผลิตจำหน่ายนักท่องเที่ยวได้ ล้วนเป็นเครื่องชี้ชัดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยงสู่ความยั่งยืนสามารถดำเนินต่อไปได้

การอภิปรายและสรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

บริบทและวัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง

กะเหรี่ยง คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงชีพและสร้างวัฒนธรรมในระบบนิเวศป่า ประเทศไทยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ สะกอ (ปากะญอ) โปว์ ป่าโอ และควา ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานในเขตผืนป่าตะวันตก เทือกเขาตะนาวศรี และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร รวมถึงกะเหรี่ยงโปว์บ้านตะเพินคีในเขตอุทยานแห่งชาติพุเตย ที่อาศัยอยู่ในป่าต้นแม่น้ำตะเพิน โดยชุมชนยังคงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและห่างไกลจากเทคโนโลยี ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกแบบสังคมเมือง อาศัยผืนป่าในการดำรงชีพมานานนับร้อยปีก่อนประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เรียนรู้ สังคมความรู้และถูกหล่อหลอมเป็นภูมิปัญญาทางนิเวศวัฒนธรรม ข้าวไร่จึงเป็นวิถีการดำรงชีพของกะเหรี่ยงที่มีเอกลักษณ์ ไม่ใช่แค่เพียงแหล่งผลิตอาหาร หากแต่เป็นภูมิปัญญาในการจัดการความมั่นคงทางทรัพยากรอาหารและสังคมสืบทอดเป็น "วัฒนธรรมข้าวไร่" กลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษส่งต่อมายังรุ่นหลังที่ควรค่าแก่การศึกษาและพัฒนาสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัฒนธรรมข้าวไร่กะเหรี่ยง เป็นวิถีทำกินที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ เริ่มจากการเลือกพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน ซึ่งเป็นการทำไร่เชิงอนุรักษ์และรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ชาวกะเหรี่ยงจะมีระบบการจัดการป่าเพื่อทำกินโดยการเลือกพื้นที่ป่าใกล้ที่ตั้งชุมชน พวกเขาจะแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่ เมื่อทำกินในพื้นที่ดังกล่าวไประยะหนึ่ง เมื่อดินเริ่มเสื่อมสภาพ พวกเขาก็จะขยับไปแผ้วถางป่าในพื้นที่ใกล้เคียงและปล่อยให้ที่ทำกินเดิมกลายเป็นป่า แล้ววนกลับมาใช้พื้นที่เดิมอีกครั้งหมุนเวียนกันไป จึงไม่ใช่การทำไร่เลื่อนลอยแบบที่หลายคนเข้าใจ หลังประกาศผืนป่าเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ความไม่เข้าใจและไม่ยอมรับในวิถีวัฒนธรรมการทำไร่หมุนเวียนจากเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินในพื้นที่เดิมที่ปล่อยให้กลายเป็นป่าแล้ว เพราะมองว่าเป็นการบุกรุกป่า จึงมีการจัดการที่ทำกินให้ใหม่ โดยให้ที่ดินทำกินและให้ยกเลิกการทำไร่หมุนเวียน เมื่อเป็นเช่นนี้แปลงข้าวไร่ในอดีตที่ไม่ได้มีแค่เพียงข้าวอย่างเดียว แต่มีพืชพรรณหลากหลายอยู่ร่วมกันในแปลงด้วย

เช่น พริก ถั่ว งา และพืชผักอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพ ปัจจุบันแปลงข้าวไร่แบบดั้งเดิมเริ่มลดจำนวนลง บางครอบครัวหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นแทน ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา พบว่าชุมชนมีการปลูกยางพารา มีปลูกประมาณ 2-3 แปลงเท่านั้น รายได้เฉลี่ยต่อปี 40,000-50,000 บาท ปลูกข้าวโพด มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 50,000-60,000 บาท ปลูกมันสำปะหลัง รายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 40,000-50,000 บาท และปลูกถั่วดาวอินคา รัฐยังส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจในโครงการลงไม้ยืนต้นแทนพืชเศรษฐกิจที่ไม่ยั่งยืนและลดปริมาณการใช้สารเคมี การปลูกพืชเศรษฐกิจปลูกไว้แทนที่ด้วยเหตุผลที่พืชเหล่านี้สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ ความต้องการเงินเพื่อดำรงชีพ ดูแลครอบครัวและส่งเสียบุตร จึงเป็นวิถีชีวิตใหม่ของชาวตะเพินคี ด้วยเหตุผลในการพัฒนาและไม่อยากปิดตัวเองอยู่ในป่าเขาอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม “ข้าว” ก็ยังเป็นพืชสำคัญและมีคุณค่าต่อชีวิต เพื่อใช้เป็นอาหาร แบ่งปันและใช้ในพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น ขนมทองโย้ ที่ใช้ข้าวเหนียวหนึ่งสูกมาตำกับงาคั่ว จากนั้นนำมาทอดจุ่มทานกับน้ำผึ้ง เป็นขนมที่ใช้เป็นองค์ประกอบของอาหารในพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงทุกพิธี ไม่เพียงแต่ตะเพินคี แต่รวมถึงชุมชนชาวกะเหรี่ยงปัวอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง ดังนั้นในแปลงนา ข้าวไร่กะเหรี่ยงจึงมีทั้งข้าวเจ้าที่เป็นอาหารหลักและข้าวเหนียว สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Tourism Institute, 2023) ในองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการและการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม จะเห็นว่าชุมชนตะเพินคีมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เป็นฐานชีวิต และมีวิถีการพึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมามีระบบสังคมที่แบ่งปัน จึงเป็นการปกครองระดับองค์กรชุมชนที่มีฐานการมีส่วนร่วมในการพึ่งพาอาศัยกัน ด้านการจัดการ ในสังคมหมู่บ้านมีกฎ กติกา ในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมในเครือข่ายสมาชิกของหมู่บ้าน ด้านการเรียนรู้ของชุมชน โดยชุมชนเปิดใจที่จะเรียนรู้และร่วมกันจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เพราะกิจกรรมนำมาซึ่งรายได้เพิ่มขึ้นของชุมชน ความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

ชาวกะเหรี่ยงตะเพินคีนับถือศาสนาพุทธ เคร่งครัดในศีลห้าและยังมีความเชื่อในเรื่องของวัฒนธรรมข้าว ไม่ต่างจากคนไทยทั่วไปที่เชื่อว่าแม่โพสพคือเทพาที่ดูแลรักษาข้าว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการผสมผสานถ่ายทอดทางวัฒนธรรมร่วมกับคนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่ปลูกข้าวเป็นอาหารหลัก ดังนั้นพวกเขาจึงมีพิธีกรรมในการสร้างคุณค่าให้กับ “ข้าว” ไม่ว่าจะเป็นพิธีบูชาแม่โพสพตอนเริ่มหว่านหว่าน หว่าน พิธีรับขวัญข้าวเมื่อ ข้าวตั้งท้องและพิธีทำบุญข้าวใหม่หลังเก็บเกี่ยว รวมถึงประเพณีไหว้พระธาตุจุฬามณีที่เชื่อกันว่าอยู่บนสรวงสวรรค์ ซึ่ง

ถือเป็นงานบุญใหญ่ใช้กระชับความสัมพันธ์ของชาวกะเหรี่ยง ทั้งหมดล้วนมี “ข้าว” เข้ามาเกี่ยวข้อง และรักษาคุณค่าของ “ข้าว” ไว้ในเชิงสังคม หากจะเพิ่ม “มูลค่า” ให้กับข้าวไร่ การท่องเที่ยวจะเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ชุมชนสนใจ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถี ฤดูกาลปลูกข้าวจึงนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับฤดูกาล เป็นปฏิทินการท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าวทั้ง 12 เดือน โดยกำหนดเริ่มปลายเดือนเมษายนของทุกปี แต่ละบ้านจะเตรียมดินปลูกข้าวไม่พร้อมกันแต่จะต่างกันไม่เกิน 1 เดือน และไปบรรจบที่เดือนเมษายนปีถัดไปเป็นการทำบุญปีใหม่ของชาวกะเหรี่ยงและตลอดกิจกรรมจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับข้าว จึงเป็นการนำวิถีการปลูกข้าวมารวมกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Tourism Authority of Thailand, 2018) การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในกิจกรรมปฏิทินข้าวตลอดปี สร้างรายได้ให้กับชุมชน การจัดทำปฏิทินข้าวได้มาจากการระดมความคิดเห็นของชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการสนทนากลุ่ม จึงเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กระตุ้นให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมข้าวไร่ สอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์ (Community Tourism Institute, 2018) โดยคณะผู้วิจัยและภาคีเครือข่ายช่วยเป็นพลังผลักดันและกระตุ้นให้ชุมชนสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัฒนธรรมข้าวเป็นปฏิทินข้าว 12 เดือน สู่รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยงต่อไป

รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยข้าวไร่กะเหรี่ยง

การบริหารจัดการที่พักและอาหาร

ชุมชนมีบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวไว้หลายรูปแบบ อาทิเช่น ที่พักแบบเตนท์และแบบโฮมสเตย์ จึงเป็นรายได้เสริมสำหรับครอบครัวชาวกะเหรี่ยง ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมักเดินทางมาในฤดูหนาวราว ๆ พฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์ ส่งผลต่อภาพรวมในด้านเศรษฐกิจทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ด้านสังคมวัฒนธรรม ชุมชนได้อนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเองผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้วยแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Tourism Institute, 2018) การท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนจึงนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการบริการมีมาตรฐานเดียวกัน ทั้งในด้านราคาและความสะอาดของอาหารท้องถิ่น รวมถึงการรักษาความปลอดภัยของชุมชน การท่องเที่ยวยังหมู่บ้านตะเพินคี นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมข้าวไร่ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การปลูกข้าวแบบดั้งเดิมขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศและไม่ใช้สารเคมีนี้เอง ทำให้ข้าวไร่กะเหรี่ยงเป็นข้าวปลอดภัย (Office of Agricultural Economics, 2016) เมื่อนักท่องเที่ยวมาสัมผัสกับความงดงามของธรรมชาติของตะเพินคีและยังได้รับอากาศบริสุทธิ์และเย็นสบาย ข้าวไร่กะเหรี่ยงจึงมีคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น นักท่องเที่ยวอยากมาสัมผัสและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะวัฒนธรรมข้าวไร่ที่ชุมชนสืบทอดกันมา ชุมชนควรวางแผนวัฒนธรรมข้าวไร่มาบริหารจัดการและดำเนินการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว โดยยึดตามปฏิทินวัฒนธรรมข้าวไร่ทั้ง 12 เดือน ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวมาเยือนชุมชนตะเพินคีในบางฤดูกาล การนำวิถีชีวิตของชุมชนมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวจึงเป็นการนำจุดเด่นของชุมชนมาพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มได้ ชุมชนตะเพินคีเป็นชุมชนที่มีจุดเด่นด้านการเกษตร การปลูกข้าวไร่ที่ใช้วิถีธรรมชาติไม่ต้องพึ่งพาสารเคมี เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Pinkaew, K., 2013) เพราะชุมชนตะเพินคีนำวิถีชีวิตของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวไร่มาใช้ในการจัดการให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะของชุมชนนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมข้าวไร่ร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ มีการวางแผนดำเนินการและแก้ปัญหาอันอาจเกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ และท้ายสุดสมาชิกของกลุ่มได้ร่วมรับผลประโยชน์ โดยกลุ่มสมาชิกออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมวัฒนธรรมข้าวไร่ให้เป็นที่น่าสนใจ โดยผู้นำของกลุ่มจะออกแบบกิจกรรมให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาผู้นำเที่ยวและผู้นำกิจกรรมควบคู่กันไป ชุมชนสามารถทำได้โดยเริ่มจากการใช้ศักยภาพของสมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านสามารถพัฒนาเป็นผู้นำทางการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวไร่ และมีคู่มือการท่องเที่ยวที่จัดทำโดยกลุ่มสมาชิกในชุมชนเพื่อชุมชนได้ฝึกเป็นผู้ช่วยหรือผู้นำกิจกรรมได้

การบริหารจัดการคมนาคมขนส่ง

การเดินทางไปหมู่บ้านตะเพินคีต้องอาศัยผู้ชำนาญทางและเป็นคนในพื้นที่ การเดินทางใช้เวลา 40-60 นาที ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ การบริการรถรับส่งนักท่องเที่ยวต้องใช้รถกระบะและรถขับเคลื่อน 4 ล้อ ที่เหมาะสมสำหรับขึ้นเขา โดยนักท่องเที่ยวเดินทางได้รอบละประมาณ 4-8 คนต่อคัน ชุมชนจึงต้องมีการบริหารจัดการโดยการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมการคมนาคมขนส่งให้กับนักท่องเที่ยว ควรมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มที่แบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม โดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ แก้ปัญหาและแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน การหมุนเวียนรถบริการรับส่งชุมชนก็เช่นกัน ควรมีจำนวนรถที่เพียงพอ และอัตราค่าบริการเป็นมาตรฐานเดียวกัน แบ่งความรับผิดชอบให้กับคนในท้องถิ่นได้มีรายได้จากการขนส่งนักท่องเที่ยวขึ้นลงหมู่บ้านตะเพินคี ด้านการพัฒนาความรู้ให้กับคนขับรถ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากช่วงเวลาที่ต้องเดินทางไปชุมชนตะเพินคี ใช้เวลาเกือบ 1 ชั่วโมง คนขับรถควรมีความรู้ สามารถบรรยายภายในพื้นที่ในระหว่างเส้นทางที่เดินทางไปหมู่บ้าน จะทำให้เกิดอรรถรสในการเดินทาง อีกทั้งทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ใหม่ ๆ จึงส่งผลให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้ (Community Tourism Institute, 2018) อย่างไรก็ตามชุมชนควรมีการประสานงานกับอุทยานแห่งชาติพุเตย และชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากชุมชนต้องเดินทางขึ้นเขาทำให้ยากในการติดต่อสื่อสาร ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ ควรมีสุนัขประสานงาน

ณ อุทยานแห่งชาติพุเตยเป็นผู้รับเรื่องและกระจายหมุนเวียนในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดความต่อเนื่อง และสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว

การบริหารจัดการต้อนรับและของที่ระลึก

การบริการนักท่องเที่ยวด้วยการต้อนรับอย่างอบอุ่นของชาวกะเหรี่ยง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในครั้งแรกที่มาเยือน จัดได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่คราวนักท่องเที่ยวมาเยือนชุมชนตะเพินคีแล้ว รู้ถึงความประทับใจเหล่านี้ อีกทั้งการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกไว้จำหน่ายนักท่องเที่ยวด้วยนั้น ไม่ว่าจะเป็นการบริหารกลุ่มผ้าทอของสตรีชาวกะเหรี่ยง ซึ่งกลุ่มนี้จะดูแลด้านการต้อนรับและของที่ระลึกของชุมชน ใช้ชื่อว่า “กลุ่มแม่บ้านอนุรักษ์การทอผ้ากะเหรี่ยงตะเพินคี” โดยกลุ่มได้จัดชุดกะเหรี่ยงไว้ให้บริการ นักท่องเที่ยวไว้ใส่ตลอดการทำกิจกรรม นักท่องเที่ยวเกิดการมีส่วนร่วมและเป็นเสมือนหนึ่งในสมาชิกของชาวกะเหรี่ยง และนอกจากนี้กลุ่มแม่บ้านฯ ยังนำวิถีชีวิตการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง มาสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์จริงด้วยตนเอง อาทิเช่น การทอผ้าพันคอ ยาม ผ้าถุง เป็นต้น จึงเป็นการสร้างอาชีพเสริมและกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้ชุมชนได้มีการบริหารจัดการดังที่กล่าวมาแล้ว โดยมีกลุ่มแม่บ้านอนุรักษ์การทอผ้ากะเหรี่ยงตะเพินคี กลุ่มยังมีการพัฒนากิจกรรมการต้อนรับและการทำของที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์มีการสร้างสรรค์และทันสมัยโดยชุมชนร่วมคิด อาทิเช่น กิจกรรมการต้อนรับชุมชนสามารถถึงการละเล่นต่าง ๆ รวมทั้งการรำตงของเด็ก ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น การละเล่นที่น่าสนใจ มาจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมหรือร่วมกิจกรรมได้ การจัดเตรียมเครื่องดื่มไว้ต้อนรับ (Welcome Drink) น้ำสมุนไพรที่ทำเองจากไร่ที่ปลูก การจัดเตรียมชุดกะเหรี่ยงให้นักท่องเที่ยวได้ใส่ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก การจัดทำผ้าทอในรูปแบบที่สวยงาม จึงเป็นการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวและสร้างรายได้จากการทอผ้า รวมถึงการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกให้กับกลุ่มแม่บ้านได้อีกด้วย ในการบริหารจัดการการต้อนรับและของที่ระลึกนั้น ได้ช่วยพัฒนาชุมชนด้านกิจกรรม และส่งเสริมให้เกิดกลุ่มการรวมตัวของสตรีชาวกะเหรี่ยง เกิดความสามัคคีกันในกลุ่มได้เป็นอย่างดี

การอนุรักษ์ข้าวแบบดั้งเดิม

ด้านสิ่งแวดล้อม

ข้าวที่ชาวกะเหรี่ยงปลูกเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และทนต่อความแห้งแล้งได้ดี ไม่พึ่งปุ๋ยและยา วิธีปลูกแบบหยอดหลุมจึงจัดเป็นข้าวปลอดภัยไม่มีสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อพืชและผู้บริโภค (The National Organic Agriculture Development Board, 2008) อีกทั้งยังมีการปลูกร่วมกับพืชผักอื่นๆ ที่ใช้ประกอบอาหารที่เสริมสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังนั้น พบว่าอาหารหลักของชาวกะเหรี่ยงเป็นน้ำพริกและผักต่าง ๆ เรียกว่าในแปลงนาข้าวไร่ คือแหล่งอาหารหลักก็ว่าได้ นอกจากข้าวไร่กะเหรี่ยงที่เป็นพืชเพาะปลูกแล้ว ยังมีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ข้าวโพด ถั่ว งา มันสำปะหลัง เป็นต้น นอกจากจะปลูกพืชเหล่านี้ได้สำหรับรับประทานแล้ว ยังปลูกไว้เพื่อให้ดินที่ปลูกมีการหมุนเวียนสารอาหารในดินโดยวิธี

ธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีความเจริญเข้ามาชาวกะเหรี่ยงเริ่มนำสารเคมี จำพวกยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง มาใช้ในการเพาะปลูก เหตุผลเนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช สารเคมีเหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่ระบบนิเวศป่าต้นน้ำ การป้องกันตั้งแต่ต้นทางคือ การนำความรู้ และสร้างความเข้าใจด้านสุขภาพมาให้กับชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งได้พบว่า งานวิจัยนี้มีส่วนช่วยให้ความรู้แก่คนในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตต่อชีวิตด้วยการคงไว้ซึ่งการปลูกข้าวไร่แบบธรรมชาติ ปลอดภัยจากสารเคมีดีกว่า ซึ่งการปลูกอย่างปลอดภัยในระบบเดิม จะไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทำให้สภาพแวดล้อมดี ชาวกะเหรี่ยงจึงมีสุขภาพที่ดีต่อไปได้ และนักท่องเที่ยวเองยังได้เรียนรู้วิธีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิมที่เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อมก่อให้เกิดความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมได้ จึงสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของ (Khamung, R., 2015) ที่ศึกษามรดกทางวัฒนธรรมและความยั่งยืนของการอนุรักษ์การเกษตรเพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบยั่งยืน โดยให้ความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรในชุมชนให้เข้าใจถึงการทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองไม่ใช่สารเคมีทำลายสุขภาพ และการรักษามรดกวัฒนธรรมของการทำเกษตรไว้ ยังต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ในพื้นที่

ด้านการจัดการขยะมูลฝอย

แหล่งท่องเที่ยวมีปริมาณขยะที่มาจากนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกับชุมชนตะเพินคือที่เริ่มประสบปัญหาด้านการจัดการขยะ พบว่า ขยะส่วนใหญ่เป็นขวดและถุงพลาสติก ซึ่งไม่สามารถย่อยสลายได้ทางธรรมชาติ ในเบื้องต้นสมาชิกในชุมชนช่วยกันนำขยะลงมาทิ้งด้านล่าง และขอความร่วมมือจากนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามชุมชนมีความตระหนักถึงปัญหาขยะ และอยากขอความช่วยเหลือความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่ถูกต้องเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง ส่งผลให้มีสัญลักษณ์ที่ดีต่อไป ทั้งนี้ชุมชนยังได้อาศัยความร่วมมือของเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชนช่วยจัดระบบการจัดการขยะให้กับชุมชน โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายของการพัฒนาประการหนึ่ง คือ ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวให้คงอยู่และมีอยู่ต่อไปในชุมชน ตราบใดที่ชุมชนยังคงรักษาสภาพแวดล้อมให้คงเดิมมากที่สุด ตลอดจนไม่ก่อให้เกิดขยะและมลพิษกับทรัพยากรในพื้นที่ (Aemphan, D., 2009: 18, cited in Sangpiroon, T., 2017) ดังนั้นการรักษาสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรที่จำกัดให้เกิดมูลค่าสูงสุดจึงเป็นหน้าที่ของทุกคน ทั้งชุมชน นักท่องเที่ยว และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมชาวไร่กะเหรี่ยง

การท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่การท่องเที่ยวก็เป็นเสมือนดาบสองคม หากขาดการบริหารจัดการที่ดีก็อาจทำลายวิถีดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไป ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเป็นการร่วมกันหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวและมีจุดร่วมที่เหมาะสมระหว่างอนุรักษ์กับพัฒนา ในการลงพื้นที่พูดคุย สัมภาษณ์ตลอดจนสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชน ตัวแทนกะเหรี่ยง ลาวครั้ง ตัวแทนจากมูลนิธิสืบนาคะเสถียร ตัวแทนสื่อมวลชนท้องถิ่น และตัวแทนจากอุทยานแห่งชาติพุเตย มาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันคิดรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกะเหรี่ยงตะเพินนี้ จากเวทีสนทนากลุ่มเกิดประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ความไม่เข้าใจวัฒนธรรมไร่หมุนเวียน

ของเจ้าหน้าที่รัฐ การปลูกพืชเศรษฐกิจที่ต้องใช้สารเคมี รวมถึงความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มชุมชนลาวครั้งจากบ้านพุน้ำร้อน อำเภอด่านช้าง มาร่วมแลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ มีผู้นำที่เข้มแข็ง ชาวบ้านร่วมใจแม้ว่าวัฒนธรรมบางอย่างเคยหายไปจากชุมชนก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ได้ มีการจัดทำนาข้าวรวมของหมู่บ้านเพื่อปลูกและแบ่งปันกันกินในชุมชน ในขณะที่ชาวกะเหรี่ยงตะเพนคี้อยังมีต้นทุนทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่ต้องมีรูปแบบที่เหมาะสมโดยมี “วัฒนธรรมข้าวไร่” เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เรื่องประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย (Amarinrat, R., 2017) ด้วยชุมชนตะเพนคี้อยังต้องการความร่วมมือ และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวและการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐตามโครงการท่องเที่ยวโอท็อปวิถีวิถี ทำให้ชาวกะเหรี่ยงโพนบ้านตะเพนคี้อยังไม่ได้เป็นชุมชนปิดที่ซ่อนตัวอยู่ตามป่าเขาอีกต่อไป วันนี้นักท่องเที่ยวมาเยือน แม้ว่าการเดินทางจะยากลำบาก แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวรักธรรมชาติ และสนใจเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกิจกรรมหลักของการท่องเที่ยวคือพักโฮมสเตย์แคมป์ปิ้ง เดินป่า เทียวถ้ำและปีนเขาเทวดา ไปถ้ำยรูบิวสวย ๆ ณ จุดที่สูงที่สุดของจังหวัดสุพรรณบุรี ในขณะที่วัฒนธรรมข้าวไร่ยังไม่ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมท่องเที่ยว เพียงทำเป็นอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มโฮมสเตย์เท่านั้น

ดังนั้น การเพิ่มมูลค่าให้ข้าวในรูปแบบที่เหมาะสมเป็นแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน กิจกรรมข้าวไร่สอดคล้องกับปฏิทินข้าว ตั้งแต่เริ่มหยอดเมล็ดข้าว บูชาแม่โพสพจนถึงงานไหว้พระธาตุจุฬามณี กิจกรรมเหล่านี้ชุมชนเป็นผู้กำหนด โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และร่วมกิจกรรมได้ตามสมควรและไม่ขัดต่อจารีตประเพณี โดยชุมชนเรียนรู้การต้อนรับตามแนวทางการท่องเที่ยวและการบริการ เรียนรู้การบริหารจัดการและให้บริการที่เหมาะสม หน่วยงานรัฐมีส่วนสนับสนุน จึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1. ชุมชนควรบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบ
2. ชุมชนควรร่วมกันรักษาและสืบต่อวัฒนธรรมข้าวไร่ ให้คงความดั้งเดิมให้มากที่สุด
3. ชุมชนควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว
4. ภาครัฐควรจัดงบประมาณพื้นฐานที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงทางขึ้นเขา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาและพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวไร้กะเหรี่ยง
2. ศึกษาแนวทางการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยข้าวไร้กะเหรี่ยง
3. ศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์

เอกสารอ้างอิง

- Amarinrat, R. (2017). Guidelines for Managing Sustainable Community Tourism in Bangkok. *Academic Conference and National Research Channels Ratchathani Academic Conference no.2*, “Research 4.0 for National Development, Stability, Prosperity and Sustainability”
- Center for Research and Support of Sustainable Development Goals. (2023). *SDG Vocab / 41 – Sustainable Tourism*. Retrieved on 27 June 2023 from <https://www.sdgmovement.com/2021/07/31/sdg-vocab-41-sustainable-tourism/>
- Chan-o-cha., P. (21 June 2017). *Prime Minister opens a Special Lecture on Thailand 4.0 in the Northeast*. Political news. Retrieved on 8 April 2018, from <https://highlight.kapook.com>
- Collaboration between Suan Dusit University with the Office of the Research Fund. (2018). *Project meeting documents Brainstorm and Coordinate Cooperation for Developing and Increasing the Value of Safe Rice Production in Kanburi Province*. Research Report, Suan Dusit University Suphanburi Campus.
- Community Tourism Institute. (2018). *Community-Based Tourism: CBT*. Retrieved on 22 July 2018, from <http://www.cbt-i.or.th>.
- Community Tourism Institute. (2023). *Community-Based Tourism: CBT*. Retrieved on 23 June 2023, from cbtyouth.wordpress.com/cbt-youth/cbt/
- Iamviriyawat, P. (2018. Interview). *Problems of Karen Rice, Dan Chang District, Suphanburi Province*. Interview on 1 September 2018.

- Institute of Technology and Information for Sustainable Development. (2023). *Sustainable Tourism*. Retrieved on 27 June 2023, from nstda-tiis.or.th/our-rd-activities/sd-data/10yfp-scp/sustain_tourism/
- Institute of Water Resources and Agricultural Information (Public Organization). (2012). *Collection Operations Data and Data Analysis Project to Develop Data Warehouse System for 25 River Basins and Flood and Drought Models to Study the Tha-Chin River Basin*, Bangkok: Ascon Corporation Company Limited.
- Jittangwattana, B., & Srikampa, P. (2014). *Sustainable Tourism Development*, 2nd printing. Nonthaburi. Thammasarn.
- Khamung, R. (2015). A Study of Cultural Heritage and Sustainable Agriculture Conservation as a Means to Develop Rural Farms as Agritourism Destinations. *Silpakorn University Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts*, 15(3), 1-35.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2023). *National Economic and Social Development Plan no. 13 (2023-2027)*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Office of Agricultural Economics. (2016). *Study of the Impact of Thai Rice Export Prices and Competing Countries on Demand for Imported Rice from Thailand*. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- Pinkaew, K. (2013). *Cultural Tourism Destination*. Retrieved on 10 April 2017, from <http://tourism-dan1.blogspot.com>.
- Pookpo, W., et al. (2021). *Cultural Tourism Community Development Model, case study of land type Cultural Tourism Community*. Development of Cultural Promotion Ministry of Culture. Retrieved on 22 June 2023, from randdcreation.com/content/6829/ Principles and Components of Community development Cultural Tourism.
- Sangpiroon, T., & Jaieur, M. (2012). *Guidelines for Sustainable Ecotourism Management in Mae Wong National Park in Kamphaeng Phet and Nakhon Sawan Province*. Research and Development Institute, Suan Dusit Rajabhat University.

- Sangpiroon, T. (2017). *Conservation and Development of Tourism Resources*. Bangkok: Suan Dusit Graphic Site.
- Sopha, J., et al. (2017). *Development of Participatory Cultural Tourism Management Strategies. Case Study of Ban Huai Hin Dam Community, Dan Chang District Suphanburi Province. Research and Development Institute, Suan Dusit University*).
- Sungrugsa, N., Yungyongsuvan, S., & Tungtavonsakul, N. (2017). The Development of Ban Dong Yen Community in U Thong Ancient City Area One of the Agro-Tourism Site. *Veridian E-Journal, Sipakorn University ISSN 1906 -3431, Vol.10 (2), p. 2161-2172*.
- The Mirror Foundation. (2018). *Karen Tribe and History Hilltribe Museum Project*. Retrieved on January 7, 2018, from <http://www.hilltribe.org>.
- The National Organic Agriculture Development Board. (2008). *National Organic Agriculture Development Strategy Plan, Vol.1 2008-2011 and the National Organic Agriculture Development Action Plan 2008-2011*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Board.
- Tourism Authority of Thailand. (2018). *Green Agrotourism: get to know and experience green areas throughout Thailand*. Retrieved on 21 July 2018, from AGRO-Tourism-Book-THAI pdf.

